

# Problematika války a míru na prahu osmdesátých let

Přelom mezi sedmdesátými a osmdesátými léty našeho století zaznamenává vinou některých vládnoucích imperialistických kruhů zostření napětí ve vztazích mezi socialistickými a kapitalistickými státy, narušení slibně se rozvíjejícího procesu uvolňování a rozvoje rovnoprávné, všestranné a vzájemně výhodné hospodářské, vědeckotechnické a kulturní spolupráce mezi národy.

Opětovně, tak jak již několikrát v poválečné historii se ukázalo, že vývoj třídního boje v mezinárodním měřítku neprobíhá po lineárních liniích, které se projevují rovnoměrným zotříváním nebo rovnoměrným zmírňováním mezinárodního napětí.

Pod vlivem každodennosti, která nás zavaluje prakticky na každém kroku nejrozličnějšími, často nejprotichůdnějšími jevy a událostmi v mezinárodně politických, ekonomických aj. vztazích, může vzniknout zvláštní optika vidění, posuzování a hodnocení jednotlivých, neopakovatelných zahraničně politických situací, v níž absolutizace jednotlivých událostí může překrýt, zatlačit do pozadí a vést i k nepochopení základních dějinných vývojových tendencí současného světového vývoje.

Toto vidění událostí v současném mezinárodním životě hrozí zcela reálně i v případě současného podstatného zhoršení mezinárodní situace, k němuž došlo vinou imperialistických států, zejména USA, na přelomu sedmdesátých a nástupu osmdesátých let.

Vyvozování adekvátních závěrů z jednotlivých jevů a událostí zahraničně politického života vyžaduje vymanit se ze zajetí jednotlivých událostí a posuzovat je z určitého nadhledu; jinak řečeno — dostat se k pochopení jejich širších, hlubinnějších, podstatnějších souvislostí.

Skutečnost, že v arzenálu prostředků imperialistické politiky zaujímají jedno z čelných míst prostředky násilné, vojenské, není ničím překvapivým, uvědomíme-li si, že patřily neodmyslitelně mezi nástroje, pomocí nichž vykořisťovatelské třídy a společenské systémy řešily sociální antagonismy v případech, kdy nenásilné prostředky jejich politiky selhaly.

Když v polovině padesátých let, na mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran v Moskvě, byla podána charakteristika současné epochy, bylo současně v přijatých dokumentech řečeno, že socialistický společenský systém se postupně stává rozhodující silou světového vývoje. Nikoli světový kapitalistický systém, ale světový socialismus začíná určovat, v rozhodující míře ovlivňovat světový vývoj. Od doby, kdy byla tato myšlenka formulována, můžeme na celé řadě faktů prokázat její pravdivostní hodnotu a platnost i v současné složité situaci.

Nemůžeme však předpokládat, že se imperialistické státy smíří s postupným ztrácením svých někdejších pozic a monopolního postavení ve světě. Naopak politika imperialistických států v současnosti plně této charakteristice odpovídá, je

v souladu se závěrem o agresivní podstatě imperialismu. Imperialismus nečinně nepřihlíží a mobilizuje všechny své stále ještě nemalé ekonomické, politické, ideologické i vojenské prostředky, aby zvrátil nebo přinejmenším paralyzoval nově se vytvářející konstelaci sil ve světě.

Na pařížské schůzce evropských komunistických stran v této souvislosti soudruh Ponomarev připomněl: „Pro nás, komunisty, má zvláštní význam skutečnost, že klíčová otázka současnosti — otázka války a míru — se znovu vyhrtila tak ostře v době, kdy svět prožívá nesmírné pokrokové změny. Právě přání zabrzdit a nebo dokonce zvrátit zpět společenský pokrok, plodí praxi řinčení jadernými zbraněmi, demontrace síly právě v těch zemích a oblastech světa, které jsou zcela nezákonně označovány za „sféru životních zájmů Ameriky a svobodného světa“. [Rudé právo, 29. dubna 1980, s. 6.]

Před více než půlstoletím Lenin napsal: „Celý vývoj směřuje k odstranění násilného panství jedné části společnosti nad druhou; násilí vůči lidem není našim ideálem“. (Lenin, V. I.: O karikatuře marxismu a o „imperialistickém ekonomismu“. Spisy, sv. 23, Praha 1957, s. 70.) Od té doby se změnila politická tvářnost světa k nepoznání. Jestliže zrod třídní společnosti učinil z války na celá tisíciletí nástroj politiky vládnoucích, a za určitých okolností i porobených tříd, potom soumrak posledního společenského vykořisťovatelského systému předznamenává i zánik války, která vděčí za svůj vznik, existenci a trvání sociálnímu antagonismu ve společenských vztazích.

Historie nás však učí, že žádný sociální jev nezaniká zpravidla dříve, dokud trvají příčiny, které jej vyvolaly v život, dokud nevyčerpal všechny možnosti svého vývoje, dokud nesplnil očekávané společenské funkce a poslání.

Současný vzájemný poměr sil mezi protikladnými světovými sociálně ekonomickými systémy, který se projevuje v příbližné vojenské rovnováze mezi socialistickými a kapitalistickými státy, spolu s rozvinutím politického zápasu zemí socialistického světového společenství a demokratického mírového hnutí, značně přiblížil epochu, kdy řešení sporných zahraničně politických problémů začíná být, a ve stále větším rozsahu bude realizováno nenásilnými, neozbrojenými formami třídního boje jaké např. představuje mírové soužití a soutěžení zemí s rozdílným společenským zřízením.

Válka, která vystupuje po tisíciletí ja-

ko arbitř mezitřídních a mezistátních sporů, začíná prožívat krizi, podmíněnou postupujícím rozkladem sociálně ekonomických poměrů, s nimiž je svou existencí spjata.

Významným činitelem, který limituje výrazně úlohu války ve vnitrostátních i v mezinárodních vztazích, se stal socialistický společenský systém. Státně organizovaná dělnická třída zemí světového socialistického společenství, která disponuje přinejmenším rovnocennou institucionální a materiálně technickou základnou války, stále více zužuje možnosti buržoazie libovolně nakládat tímto prostředkem imperialistické politiky.

Ukazuje se, že ve vědomí vládnoucích kruhů imperialistických států, zejména USA, nikterak ještě trvale nezakotvila myšlenka, že mírové soužití států s rozdílným společenským zřízením nemá jinou rozumnou alternativu. Svědčí o tom mj. znepokojující situace, která se ve světě vytvořila vinou USA a NATO. Vyznačuje se realizací programu dlouhodobého a stupňovaného zbrojení; blokování rozvořů a odzbrojení; snahou o narušení současné vojenské rovnováhy ve světě; zřeknutí se zásady rovnosti a stejné bezpečnosti; orientací na konfrontaci se socialistickými zeměmi; nezastřeným vměšováním do záležitostí jiných států — jedním slovem — aktivizací válečných příprav USA a NATO.

Země světového socialistického společenství pochopitelně nemohou ponechat nově se vytvářející situaci ve světě bez povšimnutí. Prostřednictvím svých představitelů reagovaly na ni v posledním období na schůzce 22 bratrských stran o míru a odzbrojení v Evropě koncem dubna v Paříži a zvláště pak na zasedání politického poradního výboru Varšavské smlouvy 14.—15. května 1980 ve Varšavě.

Představitelé členských států Varšavské smlouvy při hodnocení pozitivních výsledků pětadvacetileté činnosti obranného svazku ve službách boje za mír soustředili prvořadou pozornost na aktuální úkoly boje za uvolňování a bezpečnost v Evropě a za upevnění světového míru.

Z přijaté „Deklarace členských států Varšavské smlouvy“ vyplývá, že obranný svazek států Varšavské smlouvy se nikterak nepovažuje za jediného, výlučného činitele napomáhajícího upevňování míru, snižování mezinárodního napětí, rozvoje rovnoprávné mírové spolupráce mezi státy. Naopak svou činnost vždy rozvíjel a a rozvíjí v koordinaci a spolupráci s řa-

dou dalších mírumilovných států a se všemi mírumilovnými silami.

Významné pozitivní změny, kterých bylo v systému mezinárodních vztahů a mezinárodní bezpečnosti v posledním čtvrtstoletí dosaženo, opětovně v praxi projevily pravdivostní hodnotu jedné z klíčových myšlenek marxisticko-leninského pojetí dějin, že dějiny samy nedělají nic, že dějiny tvoří lidé, že lidové masy jsou „autory a herci svého dramatu“.

Tendence k ozdravení mezinárodní situace nepůsobí automaticky, samočinně, s osudovou neodvratitelností. Naopak i ona potřebuje ke svému prosazení a realizaci ve světě spolupráci, spolupřispění lidí, nezřídka i uskutečnění rozhodných, energických akcí progresivních společenských sil. „Celkový vývoj světových událostí za 25 let, která uplynula od podepsání Varšavské smlouvy, a zkušenosti členských států Varšavské smlouvy přesvědčivě ukazují, že v současném světě se každý krok vpřed při upevňování mezinárodní bezpečnosti, při rozvíjení procesu uvolňování činí v rozhodném boji národů, všech pokrokových a demokratických sil proti imperialistické politice síly a diktátu, konfrontace a podněcování konfliktů, závodů ve zbrojení a zkušování do vnitřních záležitostí států.“ (Deklarace členských států Varšavské smlouvy. Rudé právo, 16. května 1980, s. 1.)

Vybucovat světové veřejné mínění proti válečným přípravám imperialismu je dnes naléhavější než kdykoli v minulosti.

„Evropské národy mohou a musejí udělat vše, aby nepřipustily novou válku, aby donutily vládnoucí kruhy kapitalistických zemí přestat s horečným zbrojením a dát se cestou snížení výzbroje... je nezbytné, aby se spojily všechny síly, které se stavějí proti válce, komunisté, socialisté a sociální demokraté, další společenské proudy, včetně křesťanů. Mír patří všem. A vždy jsme byli a jsme i dnes připraveni usadnout bez jakýchkoli předběžných podmínek a dlouhých příprav k „mírovému stolu“ se všemi, kdo jsou k tomu ochotní.“ [Z projevu Borise Ponomareva na pařížské schůzce komunistických stran. Rudé právo, 29. dubna 1980, s. 6.]

Positivní výsledky v kterékoli oblasti společenské činnosti jsou vždy vázány na konkrétní podmínky a předpoklady, které vytvářejí příznivé klima k prosazení zákonitých vývojových tendencí. V oblasti zahraničně politických vztahů se mezi dlouhodobě, trvale působící podmínky řa-

dí především upevňování pozic a rostoucí vliv socialismu a úspěchy dosažené v protimperialistickém revolučním boji národů a národně osvoboditeckém hnutí. Těmto činitelům vděčíme za zásadní změnu v poměru sil v poválečné periodě vývoje světa, což se příznivě projevuje nejvýrazněji v tom, že se podařilo přerušit tragický cyklus, kdy byl mír jen krátkým oddechem mezi světovými válkami.

Téměř před stovkou let Engels při zamýšlení se nad tragičností, která provází třídně antagonistickou epochu vývoje lidské civilizace, napsal v dopise N. F. Danielsonovi: „... historie je snad nejukrutnější ze všech bohů, vlekoucí svůj triumfální vůz skrze hory mrtvol nejen v době války, ale i v období „mírového“ ekonomického rozvoje.“ Současně si posteskl: „A my lidé jsme naneštěstí tak hloupí, že v sobě nemůžeme najít dost mužnosti, abychom uskutečnili opravdový pokrok, jestliže nás k tomu nepřinutí útrapy, jež jsou téměř nepřiměřené.“ (Marx-Engels. Spisy, sv. 39. Praha 1974, s. 35.)

V současnosti můžeme vyslovit přesvědčení, že dozrál čas a vytvořily se podmínky k tomu, aby paralyzovaly takové tragické periodicky se objevující sociální jevy jako jsou války.

Pro osudy trvalého, sociálně spravedlivého míru mají nezanedbatelný význam i mnohé další pozitivní výsledky ve vzájemných vztazích mezi státy s rozličným společenským zřízením, které zejména na evropském kontinentě vytvořily základnu pro vzájemnou důvěru mezi státy v Evropě a aktivizovaly vědomí společné odpovědnosti za osud míru a bezpečnosti v Evropě. Mír představuje společenskou hodnotu, na jejímž zachování nemají a nemohou mít zájem jen země světového socialistického společenství, ale bez výjimky všechny národy naší planety. Proto i odpovědnost všech národů na obraně míru je nedělitelná. Ne náhodou se v Prohlášení ze zasedání politického a poradního výboru Varšavské smlouvy připomínají historické zkušenosti z doby existence protifašistické koalice.

Celý duch textu Deklarace členských států Varšavské smlouvy, jazyk, kterým jsou tlumočeny naléhavé požadavky na ozdravení mezinárodní situace a přerušování znepokojivého vývoje ve světě, se diametrálně rozchází se srovnatelnými dokumenty a prohlášeními militantních představitelů států NATO.

Proti snahám států NATO o znovuzískání ztracené převahy stavíme požadavek rovnováhy, a to nejen v oblasti strateg-

kých útočných zbraní, ale i na nižších úrovních vojenské výzbroje. Proti agresivní vojenskopolitické doktríně zdůrazňujeme výlučně obrannou strategickou doktrínu. Proti vyhrožování zasazením prvního jaderného úderu stavíme požadavek nepoužití jaderných zbraní mezi státy. Proti vytýčování „sfér vlivu“ a nastolování vojenské nebo politické kontroly nad určitými oblastmi a mezinárodními komunikacemi prohlašujeme, že nebudeme o nic podobného usilovat.

Totéž se vztahuje i na náš záporný postoj ke snaze států NATO zvětšovat vojenskopolitické koalice a rozšiřovat jejich působnost na nové oblasti světa.

Čtvrtstoletí existence spojeneckého obranného svazku Varšavské smlouvy přes řadu nesporných pozitivních výsledků, které se podařilo socialistickým zemím prosadit, musí brát v úvahu zostření, k němuž došlo vinou dobrodružné politiky současného amerického státního vedení.

Deklarace členských států Varšavské smlouvy se znepokojením konstatuje, že „v současnosti se mezinárodní situace ještě zkomplikovala, že značně vzrostlo ohrožení míru a uvolňování. Je to důsledek další aktivizace imperialistické politiky síly, konfrontace, hegemonismu a nahromadění nevyřešených mezinárodních otázek. Imperialistické kruhy, které tuto politiku provádějí, otevřeně porušují nezávislost a svrchovanost států, vměšují se do jejich vnitřních záležitostí.“ (Deklarace členských států Varšavské smlouvy. Rudé právo, 16. května 1980, s. 2.)

Novým momentem, který mj. způsobuje výbušnost současné mezinárodní situace, na který „Deklarace“ upozorňuje, jsou ekonomické, surovinové a energetické problémy, které v posledních letech vyspělé imperialistické státy citelně provázají.

„V boji o energetické a surovinové zdroje se stále častěji používá síly nebo hrozby silou proti rozvojovým zemím. To vyvolává nestabilitu ve vztazích mezi státy a vede ke vzniku nových ohnisek napětí.“ (Tamtéž, s. 2.)

Ve snaze eliminovat uvedené „ekonomické“ příčiny, spolupůsobící politickou a vojenskou nestabilitu ve světě, navrhuje členské státy Varšavské smlouvy uspořádat konzultace a konference o aktuálních evropských a světových problémech — ochraně životního prostředí, energetice a dopravě.

Členské státy Varšavské smlouvy před světovou veřejností potvrdily svou věrnost zásadám vzájemných styků mezi státy, za-

kotveným v dokumentu helsinské konference — Závěrečném aktu.

Nicméně za ústřední problém, na kterém závisí upevnění míru v Evropě, považují vojenské uvolňování a odzbrojení na tomto kontinentě. „Dosažení pokroku ve věci vojenského uvolňování v Evropě je objektivní a neaktuálnější potřebou. Prvořadý význam má... zřeknutí se použití síly nebo hrozby silou, omezení stavu ozbrojených sil a výzbroje každého státu anebo skupin států výlučně na potřeby obrany a oboustranné zřeknutí se pokusů dosáhnout vojenské převahy.“ (Deklarace členských států Varšavské smlouvy. Rudé právo, 16. května 1980, s. 2.)

V žádném případě se členské státy Varšavské smlouvy nespokojují s dosaženým stavem v Evropě. Naopak programově usilují nejen o stabilizaci dosažených pozitivních výsledků v mírovém uspořádání vztahů mezi evropskými státy, ale i o jejich další rozšiřování.

K tomuto cíli směřují návrhy na

- svolání celoevropské konference o vojenském uvolňování a odzbrojení v Evropě,

- uzavření smlouvy, že evropské státy proti sobě nepoužijí jako první jaderné, ani konvenční zbraně,

- přijetí opatření na upevnění politického a právního základu dodržování zásady nepoužití síly nebo hrozby silou v Evropě,

- přijetí zvláštních opatření k upevnění záruk bezpečnosti nejaderných evropských států, které těmito zbraněmi nedisponují nebo nemají na svém území cizí jaderné zbraně,

- vypracování dohody o raketových jaderných zbraních středního doletu,

- zastavení horečného jaderného zbrojení a rozšiřování raketových jaderných arzenálů na evropském kontinentu aj.

Socialistické státy nebijí na planý poplach. „O tom, že nebezpečí, jež hrozí míru má zcela reálný charakter, svědčí materiální příprava války, kterou vede imperialismus na nejmodernější průmyslové základně a s využitím nejnovějších poznatků vědeckotechnické revoluce.“

Horečné zbrojení, do něhož USA zavlekly téměř všechny státy světa, nabylo nevídaného rozsahu. Jeho strašlivým výplodem jsou hory už nahromaděných zbraní nesmírně ničivé síly. Podle odhadů OSN se arzenály jaderných zbraní blíží půldruhému miliónu pum typu hirošimské. Jejich celková síla převýšila 50 miliard tun

klasické výbušiny. Těmito zbraněmi lze patnáctkrát zničit všechny životy na zemi.

Někdo by mohl samozřejmě říci, že Sovětský svaz je také silná vojenská mocnost a že také zbrojí. Ano, je to pravda, ale celé dějiny posledních 35 let neuvratnými fakty potvrzují, že opatření SSSR k upevnění obranyschopnosti byla vždy jen odpovědí na akce Západu.“ [Z projevu Borise Ponomareva na pařížské schůzce komunistických stran. Rudé právo, 29. dubna 1980, s. 6.]

Již před více než stovkou let Engels napsal: „... násilí není pouhým aktem vůle, nýbrž ... vyžaduje k svému uplatnění velmi reálných předpokladů, zejména nástrojů ... jedním slovem, vítězství násilí spočívá na výrobě zbraní ... Násilí, to je dnes armáda a válečné loďstvo ...“ [Marx-Engels, Spisy, sv. 20. Praha 1966, s. 173.]

Země socialistického společenství vyvodily při koncipování svého mírového programu z Engelsova poznatku závažný metodologický závěr: Vyloučit války ze života společnosti v podmínkách, kdy ještě existuje jejich sociálně ekonomický a politický základ, vyžaduje deinstrumentalizaci války, jinými slovy odejmout válce její materiálně technickou základnu.

Pod tímto zorným úhlem je nutné přistupovat ke všem návrhům socialistických států na zmrazení současného stavu výzbroje a poté neodkladně přistupovat k vzájemně vyrovnanému omezování a snižování všech druhů zbraní na všech úrovních — strategické i operačně taktické. Tím by bylo možné postupně zabránit rozpoutání a posléze dosáhnout i vyloučení válek ze života společnosti cestou deinstrumentalizace odnástrojení, zbavení vojenství a války jejího materiálně technického základu.

Světový mír je nedělitelný. Rozpoutání vojenského konfliktu v kterémkoli současném ohnisku mezinárodního napětí v sobě skrývá nebezpečí globální vojenské konfrontace.

Proto se členské státy Varšavské smlouvy zasazují o vojenské uvolnění i v dalších částech Evropy. Požadují stažení vojenských plavidel s jadernou výzbrojí ze Středozemního moře, zřeknutí se rozmísťování jaderných zbraní na území středomořských evropských i neevropských jaderných zemí.

Na základě principu nedělitelnosti spravedlivého světového míru členské státy Varšavské smlouvy zdůraznily „že jejich státy jsou důsledně pro spravedlivé a trvalé mírové řešení konfliktů si-

tuací, ať by již vznikly v kterékoli části světa. Neexistují takové problémy, ať již globální nebo regionální, jejichž řešení politickými prostředky by nepovažovaly za možné. To však vyžaduje nejpečlivější respektování svrchovaných práv a nezávislosti všech států, úplné zřeknutí se vměšování do jejich vnitřních záležitostí, používání síly nebo hrozby silou proti nim, pokusů nastolovat v nich cizí panství, měnit jejich země v nástupišť agrese proti jiným zemím“. [Deklarace členských států Varšavské smlouvy. Rudé právo, 16. května 1980, s. 2.]

Zúčastněné státy vyslovily přesvědčení, že při respektování těchto principů již dávno mohl být nastolen trvalý mír na Blízkém východě, dosaženo politické urovnění situace kolem Afganistánu, mírovou cestou řešeny i problémy v americko-iránských vztazích, přeměněn Indický oceán v pásmu míru atp.

Rozporuplnost a složitost současné mezinárodní politické situace vyžaduje hledání nových zásad chování všech států v podmínkách politického napětí nebo vzniku konfliktů. „Ať je to Blízký nebo Střední východ, jihovýchodní Asie nebo africký jih, ať je to kterákoli jiná oblast světa, kde je politické napětí nebo konflikt situace — je přímou povinností všech států za prvé nečinit nic, co by mohlo napomáhat zhoršení situace, a za druhé svým objektivním přístupem svou politikou napomáhat zmírnění vyhrocenosti a přispívat k normalizaci situace. Státy, zastoupené na zasedání, přisáhly dodržovat tuto linii a vyzývají všechny ostatní země, aby postupovaly stejným způsobem“. [Tamtéž]

Na základě rozboru současné situace, považují členské státy Varšavské smlouvy za nutnost soustředit pozornost na tyto problémy:

- nezvyšovat počty ozbrojených sil v Evropě,

- přísně respektovat všechna ustanovení Závěrečného aktu, především zásad, vzájemných vztahů mezi státy,

- včasnou přípravou dosáhnout pokroku na madridské konferenci, plánované na konec roku 1980,

- urychlit přípravu konference o vojenském uvolňování a odzbrojení v Evropě,
- dosáhnout dohod o omezení a zastavení zbrojení a obnovit jednání, která byla zastavena nebo přerušena,

- omezit a snížit úroveň vojenské přítomnosti a vojenské činnosti v Atlantickém, Indickém a Tichém oceánu, Středozemním moři a Perském zálivu v zájmu

zajištění spolehlivého a svobodného využívání mezinárodních námořních komunikací.

Text Deklarace v závěru opětovně náležitě připomíná: „Sedmdesátá léta se stala obdobím upevňování spolupráce a dobrých sousedských vztahů mezi státy s rozdílným společenským zřízením. V osmdesátých letech je potřeba nejen uchránit vše pozitivní, co se nahromadilo za uplynulé desetiletí, ale i znásobit vý-

sledky uvolňování a dále rozšířit boj za mír, svobodu, národní nezávislost a společenský pokrok. Bude to odpovídat tužbám celého lidstva...

Budoucnost se vytváří dnes a zítřek v životě národů závisí na tom, jaká rozhodnutí v palčivých mezinárodních problémech přijmou státy nyní — všechny společně a každý zvlášť.“ (Deklarace člen-  
ských států Varšavské smlouvy. Rudé prá-  
vo, 16. května 1980. s. 2.)